नीतिचन्द्रिका

धनधान्यप्रयोगेषु विद्यासङ्ग्रहणेषु च ।
आहारे व्यवहारे च त्यक्तलज्जः सुखी भवेत् ॥ ३७ ॥

पदविभागः

धन-धान्य-प्रयोगेषु, विद्या-सङ्ग्रहणेषु, च,
आहारे, व्यवहारे, च, त्यक्तलज्जः, सुखी, भवेत् ।

कठिनपदार्थः

- विद्यासङ्ग्रहः = विद्यार्जनम् ।

अन्वयः

धन-धान्य-प्रयोगेषु, विद्या-सङ्ग्रहणेषु च, आहारे
व्यवहारे च, त्यक्त-लज्जः सुखी भवेत् ।

नीतिचन्द्रिका

धनधान्यप्रयोगेषु विद्यासङ्ग्रहणेषु च ।
आहारे व्यवहारे च त्यक्तलज्जः सुखी भवेत् ॥ ३७ ॥

भावार्थः

धनस्य धान्यस्य च आदानप्रदानविषये, विद्यासम्पादने, आहारे, व्यवहारे, च यः लज्जां (सङ्कोचं) त्यजति सः सुखम् अनुभविष्यति ।

नीतिचन्द्रिका

धनानि जीवितं चैव परार्थे प्राज्ञ उत्सृजेत् ।
सन्निमित्ते वरं त्यागो विनाशे नियते सति ॥ ३८ ॥

पदविभागः

धनानि, जीवितम्, च, एव, पर-अर्थे, प्राज्ञः, उत्सृजेत्, सन्निमित्ते, वरम्, त्यागः, विनाशे, नियते, सति ।

कठिनपदार्थः

- नियते = निश्चिते ।
- वरम् = श्रेष्ठम् ।

अन्वयः

प्राज्ञः धनानि जीवितं च परार्थे एव उत्सृजेत् । विनाशे नियते सति, सन्निमित्ते (धनानां जीवितस्य च) त्यागः वरम् (एव) ।

नीतिचन्द्रिका

धनानि जीवितं चैव परार्थे प्राज्ञ उत्सृजेत् ।
सन्निमित्ते वरं त्यागो विनाशे नियते सति ॥ ३८ ॥

भावार्थः

बुद्धिमान् धनं जीवनं च अन्येषां निमित्तम् एव कुर्यात् । विनाशे सन्निहिते सति उत्तमकारणनिमित्तं धनस्य जीवनस्य च त्यागः एव वरम् ।

नीतिचन्द्रिका

धनिकः श्रोत्रियो राजा नदी वैद्यश्च पञ्चमः ।
पञ्च यत्र न विद्यन्ते तत्र वासं न कारयेत् ॥ ३९ ॥

पदविभागः

धनिकः, श्रोत्रियः, राजा, नदी, वैद्यः, च, पञ्चमः, पञ्च, यत्र, न, विद्यन्ते, तत्र, वासम्, न, कारयेत् ।

कठिनपदार्थः

- श्रोत्रियः = वेदज्ञः ।

अन्वयः

धनिकः, श्रोत्रियः, राजा, नदी, पञ्चमः च वैद्यः ।
यत्र (एते) पञ्च न विद्यन्ते, तत्र वासं न कारयेत् ।

नीतिचन्द्रिका

धनिकः श्रोत्रियो राजा नदी वैद्यश्च पञ्चमः ।
पञ्च यत्र न विद्यन्ते तत्र वासं न कारयेत् ॥ ३९ ॥

भावार्थः

यत्र धनवान्, वेदज्ञः, महाराजः, नदी (सरित्) वैद्यः च न भवन्ति, तत्र वासः न करणीयः ।

नीतिचन्द्रिका

धर्म एव हतो हन्ति धर्मो रक्षति रक्षितः ।
तस्माद्धर्मो न हन्तव्यो मा नो धर्मो हतोऽवधीत् ॥ ४० ॥

पदविभागः

धर्मः, एव, हतः, हन्ति, धर्मः, रक्षति, रक्षितः, तस्मात्, धर्मः, न, हन्तव्यः, मा, नः, धर्मः, हतः, अवधीत् ।

अन्वयः

(येन) धर्मः हतः, (तं धर्मः) एव हन्ति । (येन) धर्मः रक्षितः (तं धर्मः) रक्षति । तस्मात् धर्मः न हन्तव्यः । हतः धर्मः मा नः अवधीत् ।

कठिनपदार्थः

- हन्ति = मारयति ।
- अवधीत् = हननं कुर्यात् ।

नीतिचन्द्रिका

धर्म एव हतो हन्ति धर्मो रक्षति रक्षितः ।
तस्माद्धर्मो न हन्तव्यो मा नो धर्मो हतोऽवधीत् ॥ ४० ॥

भावार्थः

यः धर्मं नाशयति, तं जनं धर्मः एव हनिष्यति । यः धर्मस्य रक्षणं करोति, तं धर्मः एव रक्षति । अतः धर्मस्य नाशः न कर्तव्यः । अस्माभिः हतः धर्मः अस्मान् न हन्यात् (वयं धर्मनाशं न कुर्याम, धर्मः अस्माकं नाशं न कुर्यात्) ।